Lucia Sekerková, Ivana Šusterová
Ženy predávajúce nádej
Zlín, Praha: Univerzita Tomáše Bati, PositiF
2017, 127 s.

Autorkami knihy Ženy predávajúce nádej sú fotografka Lucia Sekerková-Bláhová a etnologička Ivana Šusterová, každá má odlišné profesijné zameranie, teda nahliada a spracúva tému publikácie z iného východiskového bodu a z inej perspektívy. Rumunské *vrăjitoare*[1] sú v recenzovanej knihe predstavené prostredníctvom fotografií a tiež prostredníctvom etnologicky ladeného textu, pričom badať celkové zladenie oboch profesijných náhľadov. Autorky robili návratný výskum medzi olašskými rómskymi ženami prevažne zo subetnickej skupiny *Ardžintar*[2], ktoré žijú v Bukurešti a okolí. V prípade Lucie Sekerkovej-Bláhovej šlo o dlhodobý návratný výskum trvajúci niekoľko rokov. Pracovala tu na svojom fotografickom projekte, ku ktorému neskôr prizvala etnologičku, aby mohla následne vzniknúť táto publikácia. V prípade Ivany Šusterovej šlo o krátkodobejší návratný etnologický výskum, zameraný na spôsob života *vrăjitoare*, ich postavenie v rodine, v širšej komunite a v spoločnosti, ale tiež na magické praktiky týchto žien a postupy pri liečení a rituáloch.

Lucia Sekerková-Bláhová vyštudovala na Fakulte multimediálnych komunikácií Univerzity Tomáša Baťu v Zlíne program Výtvarné umenia a v rámci štúdia sa dlhodobo venovala dokumentovaniu života olašských žien žijúcich v Bukurešti. Za svoju fotografickú prácu získala množstvo ocenení.[3]

Ivana Šusterová študovala na Katedre etnológie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, má ukončený doktorát v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Od roku 2013 publikuje v periodiku *Romano nevo ľil* a okrem recenzovanej publikácie jej vyšla aj knižná monografia s názvom Život olašských žien.[4] Momentálne pracuje na Úrade splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity.

Keďže téma recenzovanej publikácie je príťažlivá nielen pre odbornú obec, ale aj pre širšiu laickú verejnosť, informovali o nej viaceré médiá[5], rozpútala diskusiu a vlnu záujmu. Taktiež fotografický súbor s názvom *Vrăjitoare* bol vďaka výnimočnému spracovaniu už viackrát prezentovaný ako samostatná výstava.[6] Ide o výber z fotografií, ktoré sú súčasťou knihy. Autorka sa v nich až analyticky sústreďuje na vzťah jednotlivých žien k veštiniu, liečeniu ľudí, mágii a, ako hovoria samotné respondentky, „vyriešeniu problémov" ich klientov.

Do tejto analytickosti snímok zasahuje vysoká miera štylizácie, čo však nie je ani tak fotografkiným zámerom, ako zámerom samotných *vrăjitoare*. A presne tento moment má z hľadiska vizuálnej antropológie značný význam a fotografický materiál touto skutočnosťou získava veľkú výpovednú hodnotu. Tým, ako respondentky samy seba štylizujú do určitej polohy, sa odhaľuje aj miera ich sebaidentifikácie s touto polohou a vlastnou prácou. Prostredníctvom fotografií a štylizácie o sebe prezrádzajú veľa, zrejme si ani neuvedomujú, čo všetko... Ide o tému, ktorá zahŕňa viacero rovín, a tie sa Lucii Sekerkovej-Bláhovej podarilo fotografiami zachytiť.

Fotografický materiál hovorí o prestíži, akú *vrăjitoare* v rumunskej spoločnosti majú, o tom, ako chcú byť samotné veštice prezentované či dokonca zachytáva samotný proces ich prezentácie, čo už zachádza do trochu intímnejšej roviny a zároveň dokumentuje reálny stav starodávneho remesla v súčasnosti. Povie čo-to aj o práci týchto žien, neostáva len na povrchu, ide hlbšie. Pri lepšom preskúmaní obrazového materiálu publikácie môžeme získať informácie nielen o tom, aké predmety *vrăjitoare* používajú pri vykonávaní rituálov alebo v „bežnej praxi", ale aj o tom, čomu všetkému a akú dôležitosť prisudzujú vo svojom každodennom rodinnom živote. Vďaka výrazovým prostriedkom fotografky a jej prístupu k výskumu je do istej miery možné poodhaliť tajomstvo sveta mágie. Sekerková-Bláhová volí niekedy až ostro kontrastné nasvecovanie bleskom v situáciách evokujúcich tajomno, zároveň však toto tajomno zámerne narušuje, čarovanie svojich respondentiek podrobuje analýze a dostáva sa tak do akéhosi pomedzia umeleckej, reportážnej a vizuálno-antropologickej fotografie. Jej postup však vôbec neuberá demonštrovaným rituálom vizuálnu príťažlivosť, práve naopak, potvrdzuje ju.

Uchopiť abstraktnú tému veštenia, čarovania a mágie, navyše medzi Rómkami, kde sa už vlastne aj očakáva existencia týchto daností a zo strany majority ide o stereotyp, nie je vôbec jednoduché.

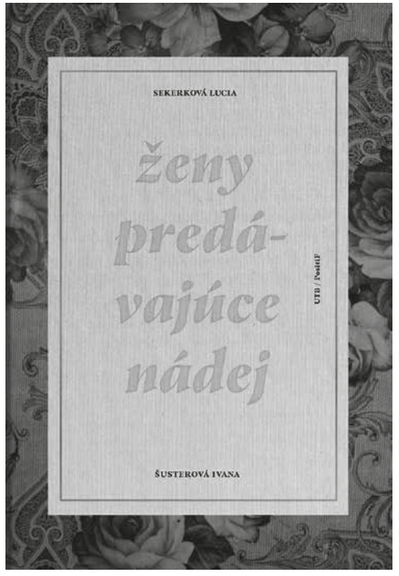

Spraviť to tak, aby text nikoho neurazil, je takmer nemožné. Činnosť rumunských *vrăjitoare* má mnohé špecifiká a výrazné črty –niekoho prirodzene zaujmú, niekoho budú iritovať, iného dokonca pobavia, u niekoho vyvolajú strach... Ivana Šusterová sa pokúsila ísť cestou tzv. objektívneho náhľadu na javy, ktoré v teréne mala možnosť pozorovať a čo najpodrobnejšie vysvetľuje pohnútky svojich respondentiek. Jej cieľom bolo zdokumentovať tento spoločenský jav, opísať procesy, ktoré sa okolo neho združujú, pretože ide o niečo unikátne, a to svojím rozšírením, rešpektom, ktorý rómske veštice v rumunskej spoločnosti vyvolávajú, aj transformáciou ich práce – veštenia, liečenia a čarovania, do súčasnej podoby.

POZNÁMKY

[1] Ženy venujúce sa veštiniu a mágii používajú pri sebaoznačení zväčša termín vrăjitoare [vrə3itware], v rumunčine znamená čarodejnica.

[2] Ide o subetnickú skupinu Rómov, kde etnonym je historicky odvodený od regiónu, kde príslušníci Ardžintar žijú; tradične pracovali s drahými kovmi (striebro, zlato), z ktorých vyrábali šperky.

[3] Do dnešného dňa sú to tieto ocenenia: 2013 – *Donum Vitae – Canon Junior Award, Czech Press Photo* – winner; 2018 – *Vrăjitoare - New East Photo Prize* – finalist; 2018 – *Vrăjitoare – The Feature Shoot Emerging Photography Awards winner*; 2018 – *Vrăjitoare – The Emerging Photographer Fund* 2018, *Burn magazine/Magnum Foundation* – shortlist; 2019 – *Vrăjitoare – Hellerau Photography Award* – finalist.

[4] ŠUSTEROVÁ, Ivana. *Život olašských žien.* Bratislava: Veda, 2015.

[5] Zo zahraničných mediálnych ohlasov knihy a fotografického projektu vyberám: BLATRY, Isaine. Spellbinding Photos of Witches at Work in Romania. 4. 4. 2019, [on-line] https://www.vice.com/en_nz/article/xwbbnq/romania-witch-photo-essay-lucia-sekerkova?f bclid=IwAR2uG3Yk0qk4JdAl5Etd7N-dbRBrZ9ht_--yhUlbpXriLjsfVW9uhiIlbJJ0

NITA, Bianca-Olivia. Photos Document the Business of Fortune-Telling in Romania. 13. 5. 2015, [on-line] https://www.featureshoot.com/tag/lucia-sekerkova/?fbclid=IwAR2CMjwhlakGeyhF99QJRccORbXOx0UiCz2w--0m8h5MQHJOiKUMvM3kEvYc;

LAURA, Isabella. The mysterious modern world of Roma witchcraft. 31. 10. 2018, [on-line] https://www.huckmag.com/art-and-culture/photography-2/the-mysterious-modern-world-of-roma-witchcraft/?fbclid=IwAR0MpkbcZSdiZ-Ch1DoBH36lQ4287xVUc5VnMy6Ckk1049pUFPSSBhgKWVU

PEMIYAK, Liza. Lucia Sekerková: a peculiar look at 21st Century witchcraft. 27. 9. 2018, [on-line]https://www.calvertjournal.com/features/show/10680/new-east-photo-prize-2018-finalist-lucia-sekerkova;

HORNE, Lydia. Meet Romania's very Internet-Savvy Witch Community. 15. 3. 2019, [on-line] https://www.wired.com/story/romanian-witches-internet/?fbclid=IwA03SOg7xL5dHLYy1vgDajMs6MSFdKmW3YqYA-WnHNIAmvgxulm6vhamRN0&mbid=social_fb&utm_brand=wired&utm_campaign=wired&utm_medium=social&utm_social-type=owned&utm_source=facebook

[6] 2015 – Vrăjitoare, Galerie 34, Brno, ČR; 2018 – Vrăjitoare, Czech Photo Centre, Prague, ČR; 2018 – Vrăjitoare, Central European House of Photography, Bratislava, SR; 2018 – Vrăjitoare, Fiducia gallery, Ostrava, ČR; 2018 – Vrăjitoare, Photogether gallery, Zlín, ČR; 2018 – Vrăjitoare, Dom tradičnej kultúry Gemera, Rožňava, SR; 2019 – Vrăjitoare, Muzeum romské kultury, Brno, ČR.

Vďaka skvelému pozorovaciemu talentu a empatii sa jej podarilo vytvoriť obraz o súčasných formách veštenia a mágie v konkrétnej časti Rumunska, zachytila jeho modernizáciu a schopnosť žien, ktoré sa tejto činnosti venujú, prispôsobiť sa potrebám spoločnosti a zákazníka. V tejto súvislosti je veľmi dobre spracovaná najmä kapitola o medializácii *vrăjitoare* a o ich vlastnej mediálnej kampani, marketingu a sebaprezentácii napr. aj na sociálnych sieťach. Čitateľ má možnosť spraviť si reálny obraz o tom, ako dnes v Bukurešti rómske čarodejnice predávajú svoje remeslo. Podrobne sú tu opísané ich marketingové techniky a hry, v ktorých niekedy zachádzajú až do absurdností.

Autorka nechcela vyvolať senzáciu, no tak trochu sa jej to podarilo, pretože táto citlivá téma ju v súčasnosti vyvoláva už len samotnou existenciou. Súčasné dianie pritom porovnáva aj s minulosťou a približuje tak prácu *vrăjitoare* v komunistickom režime, keď v Rumunsku ešte bolo možné kočovať.

Dosť ťažko sa však v texte knihy hľadajú konkrétne vysvetlenia či jednoznačnejšie opisy samotného postoja veštíc k mágii, to však nie je dôsledkom povrchného prístupu k písaniu. Skôr ide o to, že respondentky odpovedali nejednoznačne, protikladne – čo sa pri etnologických výskumoch stáva, keďže sa do úvahy berie postoj každého respondenta jednotlivo a ide o vedu kvalitatívneho charakteru. Miestami tiež cítiť, že počas výskumu dochádzalo k tlmočeniu otázok aj odpovedí z rumunčiny do slovenčiny. Tieto skutočnosti priznáva v úvode aj samotná autorka.

V súčasnosti je v etnologických textoch štandardom anonymizácia výpovedí respondentov. V recenzovanej publikácii sa to nestalo, pretože *vrăjitoare* mali na vec odlišný pohľad, vyslovene si priali byť menované, aby mali reklamu. Spomenutý fakt potom spôsobuje aj to, že po prečítaní knihy má človek pocit, akoby tieto ženy, ktoré predávajú nádej, spoznal osobne. Fotografka Lucia Sekerková-Bláhová sa profesijne zameriava na reklamnú fotografiu a fotografiami rumunských rómskych veštíc vychádza v ústrety ich zámeru byť prezentované v polohe, ktorá im zvýši popularitu a počet klientov. Tu by sa dalo diskutovať o etike výskumu, no pravdou je, ako som už naznačila vyššie, že záujem verejnosti a publicitu vyvoláva už len samotná téma – výskumníčky iba splnili podmienky, ktoré boli na začiatku stanovené, aby bolo možné výskum vôbec realizovať.

Rezervy však nachádzam v tom, že text neprekročil medze „klasickej etnológie“ a jeho autorka ho neprepojila so silným vizuálno-antropologickým potenciálom obrazového materiálu knihy, kde by si každý jednotlivý záber zaslúžil rozbor takéhoto charakteru. Podrobná antropologická analýza v spojení s fotografickým materiálom tu zrejme ani nebola prioritou, kniha tak dostáva popularizačný nádych.

Napriek tomu ide o unikátnu publikáciu, kde sa obom autorkám podarilo nevšedné prepojenie fotografického materiálu s etnologickým, odborne ladeným textom a zosúladenie náhľadov ich profesií na danú tému, kde obraz dopĺňa a podporuje text a naopak. Publikácia zdarne zapĺňa medzeru na poli slovenskej odbornej literatúry v oblasti problematiky liečiteľstva, veštenia a mágie Rómov.

Eva Mazárová

Oksana Marafiotiová
Žij tam, kde jsou písně. Jak ruská Romka dobyla Ameriku
Přeložila Karolína Ryvolová
Praha: Stanislav Juhaňák – TRITON, 2019, 352 s.

Když slyší slovo „Rom“ nebo „Cikán“, řada lidí si okamžitě vybaví tarotové karty, kočovné vozy, negramotné děti a zbídačelé rodiny, které jsou buď moc líné, anebo moc nezodpovědné, aby jim to vadilo. V Evropě jsou slova „zloděj“ a „podvodník“ často synonymy pro Cikána a snažit se v nich vyznat by vydalo na samostatnou publikaci. Poproste deset lidí, aby vám to vysvětlili, a dostanete deset různých odpovědí. (…) Na americké straně Atlantického oceánu se Romovi dostalo známé hollywoodské proměny a „Cikán“ – anglicky Gypsy – tu znamená prostě svobodomyslný hippie nebo bohém; lidé to nevnímají jako stigma, natožpak etnickou příslušnost, nýbrž jako exotickou životní volbu.[1]

Tak popisuje Oksana Marafiotiová svou zkušenost z obou břehů Atlantiku. Hledání vlastní identity, formované vlivem z jedné strany arménské a z druhé romské rodiny, a vyrovnávání se s očekáváním nejbližších i odsudky okolí tvoří jednu z rovin autorčina vzpomínkového vyprávění, které v původním americkém vydání nese název *American Gypsy* (2012). Pro autorku znamenalo její publikování veřejné přihlášení se ke svým romským kořenům. Během psaní knihy sama objevovala, co pro ni romství znamená.

Od prvních stránek nás příběh cesty ruské Romky do Ameriky vtahuje živými dialogy i pečlivě vykreslenými detaily. Osobní vzpomínky autorka prokládá pasážemi, kterými čtenáři přibližuje kulturní specifika své romské a arménské rodiny i život v socialistickém Rusku.

S hrdinkou se seznamujeme v okamžiku zásadního pohovoru na velvyslanectví v Moskvě, který její rodině umožní splnit si sen a vystěhovat se do Spojených států. Situaci nám autorka líčí s nadhledem a smyslem pro komiku i drama. Můžeme se bavit absurdními momenty i přesnou charakteristikou postav, můžeme se spolu s Oksanou obávat o zdárný průběh jednání, ohrožovaný jazykovou bariérou i nevyzpytatelným a nekonformním jednáním jejího otce. Sledujeme poslední kroky rodiny předtím, než stanou na vysněné americké půdě, a současně se jako vyvolány volnou asociací vyjevují v toku vyprávění střípky z minulosti. Autorka před námi postupně odkrývá své zázemí v rodinném tanečním a pěveckém souboru, vedeném pevnou rukou dědečka Andreje, úsměvné a groteskní příběhy z dětství a mládí střídají mrazivé a bolestné vzpomínky na život v Sovětském svazu, kde každý, kdo vyčníval, byl v ohrožení. A příslušníci Oksaniny rodiny a blízcí přátelé vyčnívali nejen svým odlišným etnickým původem nebo uměleckým založením.

Jak se postupně ukazuje, nástrahy na rodinu Kopylenkových nečekají jen ve světě venku. Oksaniny rodiče se rozchází dva měsíce po příchodu do Ameriky a ona se stává nedobrovolnou účastnicí více či méně úspěšných pokusů uchytit se v nové zemi, které podniká její matka, otec i jeho nová partnerka. Na místo vítězného tažení přicházejí problémy a šrámy, z minulosti se vynořují další postavy, rodinná tajemství i bolest.

Eva Dittingerová

[1] MARAFIOTIOVÁ, Oksana. *Žij tam, kde jsou písně.* Praha, 2019, s. 109–110.